

prihodnost je nevesta tega kar je bilo.
 Spite, moji domisleki, in moje želje,
 spite in zbudite se močne,
 iste, a drugačne, in sprejmite blagoslov —
 uspavanko.

In vi, delavci Kristusa, in vi, z vnemo
 po boljšem življenju, humanist, ateist,
 in vi posvečeni vzroku in vi posvečeni družinam
 spite, in naj vera in gorečnost v vas ne ugasneta.
 Spite mirno, Marx in Freud,
 figuri našega prehoda.
 Cagney, Lombard, Bing in Garbo,
 spite v svojem celulooidnem svetu.
 Tudi vidva spita, menih in satir,
 prenehajta s prepirom do jutri.
 Spite, moji možgani in moji čuti,
 spita, moja lakota, moja mrznja.
 Spite, rekruti zle armade
 ki ste, dolgo nerazumljeni,
 segli po puški, da bi ubili svojo žalost;
 spite, bodite prekleti, in zbudite se dobri.

Prevedel Evald Flisar

LENIN IN MALI NARODI

France Klopčič

France Klopčič (r. 1903) je v Ljubljani končal srednjo šolo in se vključil v politično dejavnost. V letih 1924—1930 je bil član pokrajinskega vodstva ilegalne komunistične stranke, urejal njena legalna glasila, pisal v revijo Zapiski Delavsko-kmetske matice. Bil je delegat III. državne konference KPJ januarja 1924. Po vrnitvi leta 1956 iz šestindvajsetletne emigracije v Sovjetski zvezi se je posvetil zgodovini

delavskega gibanja in komunistične stranke v Sloveniji. Napisal je večje število člankov in razprav. 1969. je izšla knjiga *Velika razmejitve, ki obravnava nastanek komunistične stranke v Sloveniji leta 1920 in njeno dejavnost istega leta*. Uredil je zbornik *Iz Leninove dediščine in spominski zbornik Jugoslovani v Oktobru*. Iz ruščine je prevedel več *Leninovih del*, npr. *Država in revolucija*, *Levičarstvo*, *otročka bolezen komunizma*; prevaja tudi *leposlovje*, v njegovem prevodu so izšle obe drami *V. Majakovskega Velika žehta in Stenica* ter tri novele *A. Solženicina*, med njimi *En dan Ivana Denisoviča*.

Njegovo razpravo *Lenin in mali narodi*, napisano ob 100-letnici *Leninovega rojstva za znanstveni posvet junija letos v Hercegovnem*, objavljamo z nekaterimi avtorjevimi dopolnili.

V številnih in obsežnih delih o družbi in njenem razvoju, vlogi delavskega razreda in njegove partije, boju za socializem in njegovo graditev je Lenin posvetil pomembno mesto narodom in narodnostnim gibanjem. Izoblikoval je izredno bogate ideje o narodnostnem vprašanju, ki jih lahko imenujemo narodnostni program socialistične revolucije.

V primerjavi z drugimi idejnimi, taktičnimi in organizacijskimi vprašanji delavskega gibanja in socializma se je začel Lenin ukvarjati z izdelavo narodnostnega programa boljševizma dokaj pozno, šele tik pred prvo svetovno vojno in v prvih dveh letih te vojne, od l. 1912 do 1916. To ni bilo naključje. V prvem in drugem desetletju dvajsetega stoletja so se močno razmahnila narodnostna gibanja v Rusiji, še bolj pa v Avstro-Ogrski in na Balkanu, prav tako v kolonijah, kar je terjalo od delavskega razreda in njegove socialnodemokratske stranke, da sprejme stališče o njih in določi naloge za rešitev vedno bolj hudih nacionalnih nasprotij in spopadov, zlasti še, ker je postajala nevarnost svetovne vojne vedno večja, pri čemer je buržoazija priprave na vojno zastirala z narodnostnim šovinizmom.

L. 1913 je spisal Lenin eno svojih prvih in poglobitvinih del o vprašanju narodov in njihovega razvoja, članek »Kritične opombe k nacionalnemu vprašanju«. V njem opisuje naslednje objektivno stanje narodov v sodobni družbi:

»Razvijajoči se kapitalizem pozna dve zgodovinski težnji v nacionalnem vprašanju. Prva je prebujenje narodnostnega življenja in nacionalnih gibanj, boj proti vsakemu narodnemu zatiranju, ustanavljanje nacionalnih držav. Druga pa je razvijanje in množitev najrazličnejših stikov med narodi, razbijanje narodnostnih pregrad, ustvarjanje mednarodne enotnosti kapitala, gospodarskega življenja sploh, politike, znanosti itd.«

»Obe težnji — pripominja takoj Lenin — sta svetovni zakon kapitalizma« (V. I. Lenin, *Celotna zbrana dela v ruščini*, zv. 24., str. 124. Vse nadaljnje navedbe so iz istega vira, če ni drugače označeno).

Zgodovina meščanske družbe je docela potrdila Leninovo ugotovitev. Omenjeni težnji še danes delujeta znotraj kapitalistične družbe. Nadaljujeta pa se tudi v socialistični družbi.

Drugo pomembno oznako objektivnega stanja narodov v družbi odkriva Lenin leta 1915, ko piše:

»Imperializem naših dni je privedel k splošnemu pojavu, da velike države zatirajo narode« (zv. 27, str. 65).

Odtod se poraja narodni odpor, odtod nastaja v naraščajoči meri gibanje številnih narodov za svobodo. V bistvu gre za demokratično gibanje širokih narodnih množic.

Lenin računa z danimi zgodovinskimi in konkretnimi družbenimi razmerami in zato znova silovito brani upravičenost tako imenovanega devetega člena programa Socialnodemokratske delavske stranke Rusije, ki predvideva pravico narodov do samoodločbe. Ta pravica je temeljna podlaga za vso Leninovo strategijo v nacionalnem vprašanju.

V članku »O pravici narodov do samoodločbe«, ki ga je Lenin napisal v mesecih februar-maj 1914. leta, torej neposredno pred izbruhom imperalistične svetovne vojne, je takole konkretiziral pravico do samoodločbe:

»Pod samoodločbo narodov razumemo njihovo državno odcepitev od tujenarodnih skupnosti, razumemo ustanovitev samostojne nacionalne države« (zv. 25, str. 259; slov. izdaja Leninovih Izbranih del, II. zvezek, Ljubljana 1949, str. 293).

S tem je jasno določil bistveno demokratično načelo: pravico vsakega naroda, da določi svoj odnos do drugih narodov.

Pri tem Lenin ne vidi v odcepitvi kategorične zahteve, brezpogojno nujne. »Množice prebivalstva — tako piše — odlično vedo iz vsakdanjih izkušenj, kakšnega pomena so geografske in ekonomske zveze, kakšne prednosti imata velik trg in velika država in se bodo za odcepitev odločile samo tedaj, če nacionalno zatiranje in nacionalna trenja spravijo skupno življenje v docela nezno stanje in postanejo cokla za vse in vsakršne gospodarske odnose« (zv. 25, str. 287; slovenska izdaja, prav tam, str. 322).

Zategatelj je Lenin elastičen glede odcepitve narodov in navaja naslednjo formo te pravice:

»Vsi imajo pravico do odcepitve; vsak konkretni primer ločitve pa je treba presojati s stališča, da bi bila odstranjena vsakršna neenakopravnost, vsak privilegij, vsakršna izjemnost« (zv. 25, str. 276; v slovenski izdaji ta odstavek manjka).

Pač pa zagovarja Lenin pravico narodov do samostojne države veliko bolj kategorično. V istem članku pravi:

»Ustanovitev *nacionalnih držav*, ki najbolj ustrezajo tem zahtevam sodobnega kapitalizma, je zatorej tendenca vsakega nacionalnega gibanja. K temu silijo najgloblji gospodarski dejavniki in zato je v kapitalističnem obdobju nacionalna država *tipična*, normalna za vso zahodno Evropo, še več, za ves civilizirani svet« (zv. 25, str. 259; slovenska izdaja, prav tam, str. 293).

Lenin se strinja s Kautskim: v kapitalizmu je nacionalna država pravilo in »norma«, v narodnostnem pogledu pestra država pa je zaostalost ali izjema.

Lenin ostro kritizira Rozo Luxemburg, ki se je izrekla zoper samoodločbo narodov in ki je samoodločbo malih narodov, kakor na primer Črnogorcev, Bolgarov, Romunov, Srbov, Grkov i. dr. razglasila za iluzorno. Lenin piše:

»Proti njej govori tudi primer balkanskih držav, kajti danes vsakdo vidi, da se najugodnejše okoliščine za razvoj kapitalizma na Balkanu razvijajo v isti meri, kakor nastajajo na tem polotoku samostojne nacionalne države« (zv. 25, str. 262; slovenska izdaja, prav tam, str. 296).

Dve leti pozneje, julija 1916, ko Lenin polemizira z nasprotniki samoodločbe narodov, zavzema prvič jasno izraženo stališče do malih narodov, pri čemer še posebej poudarja njihovo sposobnost družbenega obstoja in razvoja. V članku »Zaključki k diskusiji o samoodločbi« piše:

»Mnenja nasprotnikov samoodločbe se nagibajo k sklepu, da je že izčrpana življenjska sposobnost malih narodov, ki jih zatira imperializem, da ne morejo vplivati na boj zoper imperializem, da podpora njihovih čisto nacionalnih teženj nič ne koristi itd. Izkušnje imperialistične vojne v letih 1914—1916 pa *dejansko* zavračajo podobne sklepe« (zv. 30, str. 52).

V dokaz Lenin našteva odpor malih narodov v Avstriji, na Irskem in v kolonijah.

Takšno Leninovo stališče glede malih narodov ima velik pomen v teoriji in praksi delavskega gibanja in socialistične revolucije. Lenin se zaveda »življenjske sposobnosti malih narodov« in se s tem razlikuje celo od zelo uglednih levih socialnih demokratov, med katere je spadala Roza Luxemburg; v analizi potencialnih demokratičnih in revolucionarnih sil meščanske družbe jih je pustil daleč za seboj. Predvidel je velike socialno-politične spopade že v bližnji prihodnosti in zato je računal z vsemi dejavniki, z vsemi subjektivnimi silami, ki bi lahko vplivale na razvoj dogodkov. K takšnim dejavnikom je prišteval tudi male narode.

Lenin je julija 1916 prišel do takšnih sklepov, ko je divjala imperalistična vojna še z vso močjo in brez opazne premoči ene ali druge koalicije velikih držav, kar je oteževalo uganiti izid vojne. Leninu je položaj jasen; februarja 1916 predvideva: »Socialistična revolucija se lahko začne v najbližji prihodnosti« (zv. 27, str. 262; slovenska izdaja, prav tam, str. 248). V znamenju te napovedi, ki se je uresničila dobro leto kasneje, se razvijajo Leninove politične in taktične zamisli. Odtod pri njem dosledno izvira naloga:

»Ne da bi se izneverili socializmu, *moramo* podpirati *vsako* vstajo proti našemu glavnemu sovražniku, buržoaziji velikih držav, razen če gre za vstajo reakcionarnega razreda« (zv. 30, str. 30; slov. zbornik V. I. Lenin, O nacionalnem vprašanju, Ljubljana 1951, str. 277; slovenski prevod tu ni zvest izvorniku).

Glede na tedanji zgodovinski in družbenopolitični položaj je izdelal Lenin najradikalnejši, najdemokratičnejši narodnostni program delavskega razreda in socializma. Poleg tega je določil taktiko do posameznih sestavnih delov nacionalnega gibanja, kakor npr. odnos do buržoazije zatiranih narodov, podporo demokratični vsebini nacionalnih gibanj, oceno nacionalizma, pomen internacionalizma ip.

II.

Pri izdelavi narodnostnega programa boljševiske stranke je Lenin izkoristil izkušnje delavskega gibanja drugih dežel, predvsem Avstro-Ogrske, kjer so bili narodnostni boji že stara zadeva in kjer je delavsko gibanje zgodaj imelo opraviti z njimi.

Ze v zadnji četrtini preteklega stoletja se je moralo ozkorazredno gibanje delavstva Avstro-Ogrske izreči o številnih vprašanjih, ki so nastajala

iz narodnostne pestrosti habsburške monarhije, kakor npr. o jeziku pri propagandi, o načinu organiziranja delavcev v narodnostno mešanih krajih, o objektivno obstoječih interesih narodov idr. Ni zadostovalo načelo samoodločbe narodov, ki ga je sprejel socialnodemokratski kongres leta 1874 v Neudörflu; ni bila dovolj niti organizacijska delitev socialnodemokratskega gibanja v Avstriji zadnje desetletje XIX. veka na šest avtonomnih strank glede na narodnostni sestav: kongres celotne avstrijske socialne demokracije leta 1899 v Brnu je moral vnovič obdelati načelna stališča do narodnostnih bojev v Avstriji.

Pobudniki izdelave nacionalnih načel na kongresu v Brnu so bili socialni demokrati zatiranih, večidel malih narodov v Avstriji. Pred kongresom in na njem so zastopniki nacionalnih socialnodemokratskih strank izoblikovali svoje zahteve in cilje na področju nacionalne politike. Najbolj samostojne in hkrati radikalne ideje so zagovarjali delegati poljske in ukrajinske socialne demokracije (v okviru Avstrije). Za svoj narod so terjali avtonomijo in si pridržali pravico združitve z rojaki zunaj avstrijskih meja. Praktično je to pomenilo načelo samoodločbe narodov s pravico odcepitve od obstoječih držav.

Stališče poljskih in ukrajinskih socialnih demokratov na kongresu v Brnu je opazno prispevalo k teoretičnim in političnim pridobitvam socializma v nacionalnem vprašanju.

Slovenska socialnodemokratska stranka se je v nacionalnem vprašanju razlikovala od drugih socialnodemokratskih strank v Avstriji. Pri tem njena stališča niso bila dosledna.

Ta stališča je obdelal Etbin Kristan, takrat priznani voditelj slovenskih socialdemokratov. Še pred kongresom v Brnu, leta 1899, je objavil v socialistični reviji »Akademie« v Pragi članek z naslovom »Nacionalizem in socializem v Avstriji«. V njem je huda odpoved Avstriji, v pričakovanju njenega konca. Narodnostna nasprotja in spopade je po njegovem mogoče rešiti — pri takratni industrijski krizi v Evropi — samo v socializmu in zato izraža svoje poglobitve nazore v načelu: »... federacija narodov (je) cilj socializma, v njej tiči tudi razrešitev narodnega vprašanja« (Sodobnost, Ljubljana 1965, št. 1—3, str. 207—208).

Protiaustrijsko in revolucionarno perspektivo, žal, nista preprečila Etbinu Kristanu, da ne bi bil čez leto dni izdelal zamisli tako imenovane kulturno-narodnostne avtonomije narodov v Avstriji, ki jo je predlagal brnskemu kongresu, nasprotujoč teritorialni avtonomiji narodov, ki jo je tedaj, leta 1899, sprejel kongres v Brnu. Etbina Kristana je podprl le delegat Ellenbogen, medtem ko so vsi drugi udeleženci kongresa zavrnil njegov osnutek.

Zamisel kulturno-narodnostne avtonomije je v bistvu nasprotovala nazorom samega Etbina Kristana, ki jih je izrazil v omenjenem članku praške revije.

Ob istem času se je s podobnim predlogom kulturno-narodnostne avtonomije pojavil Karl Renner; po brnskemu kongresu je obrazložil ves sistem kulturne avtonomije na tako imenovanem personalnem načelu, to je odločitvi vsakega prebivalca glede na jezik za določeno kulturno-nacionalno skupnost, pri čemer mu je bilo izhodišče prizadevanje obdržati Avstrijo in jo le zakrpati. Nasprotno je Etbin Kristan izhajal iz zanikanja Avstrije. Rennerjeva kulturna ali personalna avtonomija je postala ena temeljnih

postavk tedaj porajajočega se avstromarksizma. Dasi je sklep brnskega kongresa o teritorialni avtonomiji formalno še veljal, se je v politiki socialne demokracije, zlasti avstrijskonemške, dejansko vedno bolj uveljavlja zamisel kulturno-narodnostne avtonomije. V njenem duhu, z določenimi odstopanji in posebnostmi, je sestavljena tudi znana tivolska resolucija, ki jo je sprejela konferenca jugoslovanskih socialnodemokratskih strank leta 1909 v Ljubljani; vsebovala je v poglavitni točki zmotno stališče v nacionalnem vprašanju jugoslovanskih narodov.

Z idejo kulturno-narodnostne avtonomije se je spopadel tudi Lenin leta 1912—1913, ko so nekatere politične stranke v Rusiji, kakor kavkaški menjševiki, malomeščanski opozicionalni, židovski Bund idr., ki so spoznali naraščajoč odpor med narodi na robu Rusije, sprejele nacionalni program avstromarksizma. Lenin je pazljivo preučil gradivo brnskega kongresa leta 1899, priznal dobre strani njegovega sklepa o teritorialni avtonomiji za narode v Avstriji in energično zavrgel vsakršno misel o kulturno-narodnostni avtonomiji, ki jo je imel za »malomeščansko in nacionalistično idejo«. S tem v zvezi je omenil tudi osnutek Etbina Kristana. Nauki, ki jih je spoznal pri tem študiju, so Leninu pomagali v ostri polemiki s pristaši kulturno-narodnostne avtonomije v Rusiji, proti katerim je osredotočil svojo kritiko.

Ko se tako spominjamo zmot slovenske socialnodemokratske stranke glede kulturno-narodnostne avtonomije, moramo omeniti skoraj neopazno, vendar pomembno idejo, ki je vzniknila v njenih vrstah, namreč idejo o globoki povezavi malih narodov s socializmom.

Decembra 1902 je socialnodemokratsko glasilo »Rdeči prapor« v uvodnem članku pozdravilo četrti kongres slovenske socialne demokracije v Celju z naslednjimi mislimi: Socializem »se mora razvijati tudi na slovanskem jugu. Mora se razviti tem bolj, ker bi slovenski narod brez socializma poginil kot narod, ker bi končal v brezupnem boju z močnejšimi narodi, ker je preslab, da bi si zagotovil izolirano stališče.« Socializem, nadaljuje list, mu daje sredstva, da »zmore dokončati emancipacijo od tuje hegemonije«. »Socializem ga osvobaja po svoji mednarodni univerzalnosti« (Zgodovinski arhiv KPJ, Beograd 1951, tom 5, str. 109).

Takšno dialektično stališče, na videz paradoksalno, da namreč mednarodnost, internacionalizem, daje malim narodom upanje na prihodnost, je bil logičen sklep iz stvarnega stanja v družbi, iz nasprotij, ki so v njej obstajale.

Naslednjega leta, 1903., je Albin Prepeluh-Abditus, drugi znani prvak slovenske socialne demokracije, vpraševal v brošuri »Občina in socializem«, kaj naj store Slovenci kot mali narod, »ki v svetovnih bojih družbe ne odloča«. Odgovoril je jasno in odločno: Rešitev je v socializmu, ki »ima tudi nalogo malim narodom ustvariti pogoje za njihov obstanek«.

Spoznanje, da je v socializmu rešitev ne samo za delavski razred in delovno ljudstvo, marveč tudi za cele narode, zlasti male, zatirane in neenake v primerjavi z velikimi narodi, večidel izkoriščane in nasilno priključene k tujim državnim skupnostim, — to spoznanje pomeni velik dosežek v razvoju družbene misli in hkrati priča o življenjskih sposobnostih socializma kot družbenega reda prihodnosti.

Spoznanje, da je socializem rešitev za male narode, si je pridobil tudi slovenski pisatelj in socialist Ivan Cankar.

III.

Z oktobrsko socialistično revolucijo leta 1917 v Rusiji je dobil boljševizem možnost in obveznost, da svoje zamisli izvede in preskusi v praksi. To se je seveda nanašalo tudi na njegova stališča o nacionalnem vprašanju.

Zgodovina sovjetske oblasti prvih let obstoja priča z vrsto dejanj, da so se uresničevale boljševiške ideje, to se pravi predvsem Leninove, vštveši stališča do narodov, ki so naseljevali Rusijo. Boljševiška nacionalna politika se je izkazala kot edino rešilno sredstvo za zatirane narode bivše carske države, da dosežejo narodno svobodo in nacionalno državnost. Hkrati je pomenila edino učinkovito politiko zmagovitega delavskega razreda Rusije, da v zatiranih narodih pridobi zaveznika ali vsaj nevtralca v razplamteli državljanski vojni na obsežnih prostranstvih Rusije. Upravičeno se je kot jedro nacionalne politike boljševizma uveljavila zahteva po samoodločbi narodov, zahteva, ki je prekoračila meje sovjetske Rusije in uspešno osvojila politično življenje na zemeljski obli. Ideja samoodločbe narodov je izpodrinila vse druge reformistične ali lažne levičarske rešitve nacionalnega vprašanja, vštveši idejo kulturno-narodnostne avtonomije, ki je sploh izginila iz obtoka družbene misli.

Že prve uredbe in prve deklaracije sovjetske oblasti so narodom Rusije, večinoma malim, zagotavljale pravico do njihovega narodnostnega življenja.

Drugi kongres sovjetov vse Rusije, ki je novembra 1917 izvolil novo oblast, in sicer svet ljudskih komisarjev z Leninom kot predsednikom, je razglasil, da bo sovjetska oblast »zagotovila resnično pravico do samoodločbe vsem narodom, ki naseljujejo Rusijo« (zv. 35, str. 9—11).

Decembra 1917 je svet ljudskih komisarjev v manifestu ukrajinskemu narodu »še enkrat potrdil pravico do samoodločbe vseh narodov, ki sta jih zatirala carizem in velikoruska buržoazija, vštveši pravico teh narodov do odcepitve od Rusije«. »Zategadelj — nadaljuje manifest — mi, to je svet ljudskih komisarjev, priznavamo ljudsko Ukrajinsko republiko, njeno pravico, da se popolnoma loči od Rusije ali da se sporazume z Rusko republiko glede federativnih oziroma podobnih vzajemnih odnosov med njima« (zv. 35, str. 143).

Januarja 1918 sestavlja Lenin »Deklaracijo pravic delovnega in izkoriščanega ljudstva«, namenjeno sklicu konstituante; druga točka deklaracije takole predočuje strukturo prve sovjetske države:

»Sovjetska republika Rusija se ustanavlja na temelju svobodne zveze med svobodnimi narodi v obliki federacije sovjetskih nacionalnih republik« (zv. 35, str. 221).

S tem je Lenin odkril državno formulo sovjetske oblasti, namreč sovjetsko nacionalno republiko. Ustrezno temu načelu so nastale nacionalne sovjetske republike Ukrajine, Armenije, Baškirske, Tatarske, Turkestana, Buhare itd.

Pozneje, oktobra 1921, je Lenin strnil nacionalno politiko prejšnjih let v ugotovitev: »Vsem neruskim narodom smo dali *lastne* republike ali avtonomne pokrajine.« Naj mimogrede omenimo, da je Lenin tej ugotovitvi dodal pojasnilo: »Vse to spada še v vsebino meščanskodemokratske revo-

lucije« (zv. 44, str. 146), ki v svoji zgodovinsko določeni dobi ni izpolnila vseh svojih nalog.

Sovjetska oblast se je ravnala v skladu s pravico narodov do samoodločbe tudi v odnosu do narodov, ki so se odcepili od Rusije in pri tem obdržali kapitalistični družbeni red, kakor se je zgodilo v primeru Finske, Estonije, Letonske, Litve, Poljske, to se pravi v odnosu do večinoma malih narodov.

Tako je bila Finski priznana neodvisnost takoj novembra 1917. Lenin se je v govoru marca 1920 spominjal, kako je bivši vodja belogardistične finske vlade novembra 1917 »osebno iz mojih rok dobil dokument, v katerem smo brez omahovanja zapisali, da brezpogojno priznavamo neodvisnost Finske« (zv. 40, str. 175). Bela vlada Finske je spomladi 1918 s pomočjo nemške vojske zadušila delavsko vstajo, vendar se sovjetska Rusija ni vmešala v notranje zadeve komaj osamosvojenе dežele.

Primer Finske in Estonije iz let 1918—1919 je sploh poučen. Geografsko ležita obe deželi na zahodnem robu Rusije, pri čemer je od njiju bliže do življenjsko pomembnih središč Rusije kakor od drugih držav v njenem sosedstvu. Obe sta obdržali meščanski sistem. Antanta, ki je znotraj Rusije podpirala protirevolucijo in od zunaj organizirala oboroženo intervencijo, da bi strmoglavila sovjete, je hkrati zahtevala od Finske in Estonije, da napadeta Rusijo. Vendar sta tako Finska kot Estonija odklonili vojni pohod zoper boljševiško Rusijo. Na sedmem kongresu sovjetov decembra 1919 je poročal Lenin o teh dveh »malih deželah«, »ki sta obe proti nam, v katerih vlada meščanska oblast, ne sovjetska«, ki pa »sta zavzeli do nas stališče prijateljske nevtralnosti in se tako uprli po vsem svetu gospodujoči antanti, kajti antanta je bila razbojnik, ki ju je hotela dušiti« (zv. 39, str. 397). V istem poročilu je ponovil Lenin svojo misel s še bolj izrazitimi besedami: »... male države, ki so imele docela meščansko ureditev, so se v praksi prepričale, ne teoretično — za teorijo ta gospoda nima posluha — da je antanta bolj predrzna in roparska zver, kakor se jim zdijo boljševiki...« (zv. 39, str. 398). Stvar je bila namreč v tem, da sta se finska in estonska buržoazija bali, da bi jim vrnitev protirevolucionarnih generalov in admiralov Judeniča, Kolčaka, Denikina idr. na oblast v Rusiji, namesto sovjetov in boljševikov, prinesla novo, še hujšo zaslužjenost od tiste, ki so jo trpele v dobi carizma.

Ko je Sovjetska Rusija dne 2. februarja 1920 podpisala mirovno pogodbo z Estonijo, po kateri je Ruska sovjetska federativna socialistična republika priznala neodvisnost in samostojnost Estonije ter jo oprostila vseh dolgov in drugih obveznosti iz časov carske Rusije, je označil Lenin ta dokument kot velik uspeh sovjetske narodnostne in miroljubne politike. Februarja t. l. je pisal o mirovni pogodbi z Estonijo naslednje:

»... da podpišemo mir z malo zahodno državo, smo dosegli prav zaradi tega, ker vidijo v nas neomahljivega borca proti imperializmu, ker smo edina republika, ki je v vojni z imperializmom in ki zna izkoristiti vsako stanje, ne da bi se zatekla k nasilju, ki zna tudi zmagovati, čeprav se od-pove uporabi nasilja« (zv. 40, str. 99).

Tu je šlo za resnično pomembna dejstva: Sovjetska Rusija, dežela, ki je štela takrat 140 milijonov prebivalcev, je sklenila mirovno pogodbo z malo Estonijo, ki ni imela niti milijona prebivalcev, navzlic pritisku antante na

Estonijo; kajti Estonija je zaupala politiki sovjetske države, sovjeti pa so se odpovedali nasilju v odnosu do malega naroda in prav zato so imeli uspeh.

Dandanes smo priča dogodkom, ko bi se morali spomniti Leninovih napotkov v odnosu velike države do malih narodov: ne se zatekati k nasilju, odpovedati se nasilju, znati zmagovati tudi brez nasilja!

Mirovno pogodbo z Estonijo je ocenil Lenin še enkrat, ko je 1. marca 1920 poročal prvemu kongresu delovnih kozakov; o malih narodih na zahodnih mejah Rusije, o Finski, Estoniji, Letonski je dejal:

»Če bi vse te male države nastopile proti nam — a dajali so jim sto in sto milijonov dolarjev, opremljali so jih z najboljšimi topovi in oborožitvijo sploh, pošiljali so jim angleške izvedence, polne izkušenj iz zadnje vojne — če bi torej nas napadle, bi doživeli poraz, o tem ni dvoma. Vsakdo to dobro ve! Toda niso nastopile proti nam, ker so priznale boljševikom več vesti« (zv. 40, str. 175).

Takšna ocena zadosti zgovorno pojasnjuje, da imajo mali narodi pomembno vlogo v zgodovini.

Lenin je ob tej priložnosti vnovič zavrgel dediščino carske Rusije, ki je »temeljila na zatiranju drugih narodov«, ter zatrjeval, »da boljševiki nikoli niso bili za takšno politiko, niso niti zdaj in nikdar ne bodo« in »da se boljševiki nikoli ne bodo spuščali v vojno, da bi zatirali« (prav tam, str. 175, 176).

Navedeni primeri pomagajo spoznati poglobitno bistvo Leninove nacionalne politike v odnosu do narodov, ki so bili prej zatirani, ki pa so dosegli svobodo in svojo državnost, bodisi v federaciji sovjetskih nacionalnih republik ali zunaj meja te federacije v sistemu meščanske družbe. Pri tem Lenin opozarja na male narode, na življenjske sposobnosti, o katerih je bil prepričan še pred oktobrsko socialistično revolucijo, v razmerah imperia- lizma.

IV.

Kot predsednik sovjetske vlade je Lenin v vsakdanji državniški praksi z največjo pozornostjo, a včasih z bojaznijo, spremljal razvoj mednacionalnih odnosov v sovjetski federaciji. Številni so primeri, kako je rotil sovjetske funkcionarje in poveljnike rdeče armade, da sta potrebni potrpežljivost in strpnost do prej zatiranih narodov, da jim je nujno popuščati, s čimer »bi izginilo stoletno nezaupanje, ki ga je rodilo prejšnje zatiranje« (zv. 42, str. 355).

Tako je januarja 1918 brzojavil poveljniku Rdeče armade v Ukrajini Antonovu-Ovsejenku: »... potrudite se kar se da najbolj, da bi odpravili vsa in vsakršna trenja s CIK (v Harkovu). To je z državnega stališča izredno pomembno. Zaboga, pobotajte se z njimi in priznajte jim vsakršno suverenost... Tu je potrebna velikanska obzirnost do nacionalnosti« (zv. 50, str. 343—35; glej tudi II. izdajo zbornika Iz Leninove dediščine, Ljubljana 1963, str. 110—111).

Marca 1921 je pisal Lenin revolucionarnemu vojaškemu svetu kavkaške fronte: »... ne sprejemajte nobenih ukrepov, ki bi lahko načeli koristi domačega prebivalstva, ne da bi se prej domenili z revolucionarnim komitejem Gruzije; s posebnim spoštovanjem se obračajte k suverenim organom

Gruzije, pokažite posebno pozornost in previdnost do gruzinskega prebivalstva . . . » (zv. 43, str. 128).

Septembra 1921 naslavlja Lenin pismo A. Joffeju v Taškent, kjer je bil sedež takratne Turkestanke republike, ki je združevala različne male narodnosti kot npr. Uzbeke, Kirgize, Turkmence in druge in kjer so se šele porajala vprašanja, ki so pozneje — v letih 1924—1925 — privedla do ustanovitve samostojnih sovjetskih republik Uzbekistan, Turkmenija idr. Lenina je vznemirjala možnost, da bi se pojavil ruski šovinizem in zato naroča A. Joffeju:

»Za vso našo Weltpolitik je hudičevo pomembno, da si pridobimo zupanje domačinov, da si ga pridobimo trikrat in štirikrat, da dokažemo, da nismo imperialisti in da ne bomo dovolili odklona v to smer« (zv. 53, str. 189; Iz Leninove dediščine, str. 114).

Lenin je pri tem mislil na odmev pravične nacionalne politike v srednji Aziji, ki bi lahko vplivala »na Indijo, na vzhod«, zato »je treba biti tisočkrat previden«.

Ko se je okrepila federacija sovjetskih republik, ko se je ustalilo politično, gospodarsko in kulturno življenje v Rusiji in drugih republikah, članicah federacije, kar je bila posledica zmage v notranji državljanski vojni in nad zunanjo intervencijo, ko se je vzporedno z normalizacijo utrdila centralna državna uprava v Moskvi, je prišlo tudi do negativnih pojavov, ki so spremljali ureditev razmer in centralizacijo v državi; med njimi je Lenin še posebej opazil nevarnost ruskega šovinizma. Zato ga večkrat napada in zahteva trajen boj zoper njega, do popolne iztrebitve. Oktobra 1922 piše: »Velikoruskemu šovinizmu napovedujem vojno na življenje in smrt« (zv. 45, str. 214; Iz Leninove dediščine, str. 117).

Prav tedaj so stekle priprave za združitev vseh sovjetskih republik v enotno federativno zvezo. Čeprav je bil bolan in zato ni mogel konkretno sodelovati pri izdelavi načel nove federacije, se je Lenin zgrozil, ko je zvedel o napakah, ki so se dogajale med temi pripravami. V enem zadnjih pisem in beležk, ki jih je narekoval konec leta 1922, preden je utihnil njegov genij, se je spraval nad Stalina, Ordžonikidzeja in Dzeržinskega zaradi zmotnega odnosa do Gruzije in oblikovanja nove federacije v duhu »avtonomizacije«, kar naj bi zamenjalo svoboden pristop k federaciji in svoboden izstop iz nje. Lenin je zagovarjal svoboden odnos do federacije in s tem enakovrno Zvezo sovjetskih socialističnih republik (ZSSR), ki so jo ustanovili 30. decembra 1922 na prvem kongresu sovjetrov nove Sovjetske zveze. V pismu z dne 11. decembra tega leta opozarja Lenin na nevarnost prevelikega osredotočenja državnih poslov v središču federacije, to je v Moskvi, zato narekuje:

»Pri tem se ne smemo na noben način že vnaprej zareči, da se ne bomo na prihodnjem kongresu sovjetrov zaradi posledic vrnili k prejšnjemu, to je, da obdržimo Zvezo sovjetskih socialističnih republik samo v vojaških in diplomatskih zadevah, da pa v drugih pogledih vzpostavimo zopet popolno samostojnost posameznih ljudskih komisariatov« republik (zv. 45, str. 361 do 362; Iz Leninove dediščine, str. 50).

Tako skrbi Lenin, najsvetlejša glava sovjetske oblasti, za narode, za njihovo svobodo, samostojnost, enakopravnost in suverenost, tako zahteva strpnost in previdnost v nacionalni politiki in sovjetski praksi; v ospredju teh skrbi je nenehni boj s šovinizmom.

V.

Po petih letih sovjetske oblasti je boljševiška partija lahko ugotovila pomembne uspehe v nacionalnih odnosih znotraj federacije sovjetskih republik. Hkrati se je znašla pred novimi problemi, ki so nastajali med narodi ZSSR. Razvoj družbe se namreč ne ustavlja, ampak prinaša vedno nove pojave. Kar je danes »evidentno« ali »dokončno rešeno« — kakor se izražajo pristaši dogmatskih nazorov — se jutri izkaže kot premagana stopnja razvoja, kot nasprotje novim težnjam.

Tako je bilo v Sovjetski zvezi konec leta 1922 in v začetku leta 1923. V partijskem vodstvu in v sovjetski vladi se pojavljajo vnovič razni predlogi glede prihodnje politike, v številni ukrepe za ureditev mednacionalnih odnosov.

Lenin se je zavedal novega položaja in novih nalog. Zato je v zadnjih pismih konec 1922. leta veliko pisal o utrditvi vodstva boljševiške partije, o državnem načrtovanju gospodarskega in kulturnega razvoja, utrjevanju vezi med narodi in republikami.

Deloma smo že razložili njegove napotke v nacionalnem vprašanju. Preveva jih silna bojazen pred napakami v socialistični graditvi. Lenin je opozarjal na nevarnosti plitvega birokratizma, pretiranega centralizma in grozečega velikoruskega šovinizma. Imel je stokrat prav: v letih pred drugo svetovno vojno, zlasti med njo in tudi prva leta po njej, je po krivdi Stalina in stalinistične politike partije in vlade v Sovjetski zvezi prišlo do hudih krivic med narodi, ki so sestavljali sovjetsko federacijo. Leninova načela so bila poteptana.*)

V pismih pa so še drugi pomembni Leninovi nazori, ki jih je nujno potrebno razčleniti, kajti v njih se skrb za takratni položaj prepleta s predvidevanji in opozorili, ki pereče posegajo v današnje dni.

Lenin pravi, da ni dovolj z ustavo in zakoni zagotoviti narodom enake pravice. Te pravice so sicer sila pomembne in potrebne, so pogoj za zakonitost, načelnost, so temelj, na katerem se gradijo mednacionalni odnosi. Vendar mu to ni dovolj. Zahteva namreč odpravo — »neenakosti, ki se dejansko ustvarja v življenju«.

Na kakšno neenakost misli pri tem Lenin?

Lenin ni pojasnil »neenakosti« narodov, »ki se dejansko ustvarja v življenju«. Sodimo lahko le, da gre pri njem za razlike, ki nastajajo zaradi obstoja narodov različnih obsežnosti, velikih, srednjih in malih narodov, zaradi različne ravni razvoja in civilizacije med njimi ter zaradi drugih demografskih posebnosti, kar vse ustvarja neenakost v konkretnem življenju narodov.

To presojo posredno potrjujejo naslednje beležke, ki jih je Lenin narekoval 31. decembra 1922:

»Zategadelj internacionalizem zatirajočega ali tako imenovanega »velikega« naroda (čeprav velikega samo po njegovih nasilstvih, velikega samo po vlogi velikega žandarja) ne sme biti samo v spoštovanju formule enakosti narodov, temveč se more izraziti v neenakosti, v katero bi privolil zatira-

*) Več o tem glej uvodno študijo istega pisca k zborniku Iz Leninove dediščine, II. izdaja, Ljubljana, CZ 1963, str. 13—14.

joči narod, veliki narod, da s tem poravna, nadomesti tisto neenakost, ki se dejansko ustvarja v življenju» (zv. 45, str. 359; Iz Leninove dediščine, str. 48).

Podobni so tudi naslednji stavki prav tam:

»Kaj je pomembno za proletarca? Za proletarca je pomembno in bistveno potrebno, da si v proletarskem razrednem boju zagotovi kar največ zaupanja med drugoborci. Kaj je za to potrebno? Za to ni potrebna zgolj formalna enakost. Za to je treba tako ali drugače s svojim ravnanjem ali s svojim popuščanjem nasproti drugorodcu poravnati, nadomestiti nezaupanje, sumničenje, žalitve, ki mu jih je v zgodovinski preteklosti prizadejala vlada »velikodržavnega naroda«.

Z drugimi besedami povedano, Lenin zahteva od velikega naroda, da se v svojih pravicah in pričakovanjih sam prostovoljno omeji v korist večjih pravic in pričakovanj drugih, to se pravi manjših in malih narodov.

Lenin ni utegnil nadrobneje obdelati teh misli. Orisal jih je v glavnih potezah. In vendar v njih dovolj določno odkrivamo nove prvine pri presoji in pri reševanju posameznih nacionalnih zadev. Njegove misli so pomemben teoretični prispevek v razvoju narodnostnega vprašanja, zlasti na področju odnosov med malimi in velikimi narodi. S tem da prenikajo v dejansko neenakost malih narodov nasproti velikim narodom, kar se pogosto dogaja v družbi, segajo tudi v našo sodobnost.

Vzemimo primer iz današnje družbe. Tako v kapitalizmu kakor pri socializmu napreduje znanstveno-tehnična revolucija z velikanskimi koraki, kar povzroča globoke in bistvene spremembe. V takem položaju ne more noben mali narod, pa čeprav je, recimo, organiziran v samostojno državo z vsemi atributi, začeti raziskovanje vesolja s sputniki in podobnimi najnovejšimi sredstvi ali se lotiti najtežavnejših in najboljšežnejših raziskav fizike in kemije atoma oziroma njegovega jedra. Kajti podobne raziskave terjajo tolikšna finančna sredstva in takšne znanstvene in industrialne zmogljivosti, kakršnih mali narodi nimajo in jih niso zmožni doseči, pa četudi bi napeli skrajne sile. Celo mnogi veliki narodi tega niso zmožni. Tu se torej uveljavlja dejansko neenak položaj, ki so ga deležni mali narodi, dasi bi se med njimi našel tudi kak relativno bogat narodič, v primerjavi z velikimi narodi, če so le-ti hkrati bogati. Tako dosežajo veliki (in hkrati bogati) narodi določene nedvomne prednosti.

Podobno stanje razodevajo druge gospodarske panoge in prav to se dogaja na področju kulture. Na primer mali narod ne more izdajati toliko literature vseh zvrsti, kolikor jih zmore velik narod: število bralcev — pri drugih enakih okoliščinah — vpliva na naklado in s tem na možnosti tiskanja literature.

Zaradi tega mora v socialistični družbi velik (in hkrati bogat) narod deliti švoje prednosti z malimi narodi.

Po drugi strani morajo mali narodi osredotočiti svoje znanstvene, gospodarske in kulturne zmogljivosti na področjih, ki ne terjajo velikanskih naložb, kjer se dá z majhnimi sredstvi doseči maksimalna odkritja na ravni najnaprednejše znanosti in tehnologije, da bi tako prispevali svoj pomembni in dostojni delež k splošnemu napredku.

Če pa veliki narod zlorablja svoje prednosti v politične in gospodarske namene, na primer za hegemonistične poizkuse ali za monopolno odločanje,

če si dovoljuje propagando o izjemnosti svojih dosežkov in se ogrinja s pretirano in egoistično zvenečo slavo, tedaj so možnosti za zaostritev odnosov med malimi (ali večjimi, vendar nezadosti bogatimi) in velikimi (in hkrati bogatimi) narodi.

VI.

Vzporedno z Leninom so rasli in se razvijali drugi vodje ruskega boljševizma. Lenin ni bil osamljen, njegove zamisli so prevevale partijo, ki je delovala v razburkani družbi; boljševiki so se učili na izkušnjah premagane revolucije l. 1905 in pripravljali še večjo, ki so ji utirali pot v zapletenih družbenih razmerah z ostanki fevdalizma in patriarhalnosti, z nezadostno razvitimi kapitalističnimi odnosi in z nakopičeno energijo nasprotij, ki je narode in razrede Rusije iz zaostalosti vlekla v ospredje zgodovinskega dogajanja v Evropi in svetu. Med številnimi nosilci »receptov« za rešitev družbene stiske v Rusiji — od meščanskih kadetov do malomeščanskih socialrevolucionarjev in reformističnih menjševikov — se je boljševizem uveljavljal kot najzrelejši in najbolj učinkovit sistem teorij, pogledov, akcij. O tem priča oktobrska revolucija in zmaga sovjetov nad vsemi notranjimi in zunanji sovražniki.

O teoretični in politični moči vodilnih boljševikov se lahko prepričamo zlasti na bogastvu idej, predlogov in sklepov XII. kongresa Komunistične partije (boljševikov) Rusije, ki je bil med 17. in 25. aprilom 1923, ko je bil Lenin še živ, ki pa se ga ni mogel udeležiti zaradi bolezn, od katere si ni več opomogel in ki mu je 21. januarja 1924 pretrgala bogato in nepovnljivo življenje.

XII. kongres KP/b/R je razpravljal med drugim o »Nacionalnih vprašanjih v partijski in državni graditvi«. V razpravi o teh vprašanjih so prišli na dan mnogi negativni dogodki in v zvezi s tem kopica mnenj in predlogov, ki so se nanašali na nacionalne odnose v Sovjetski zvezi.

Udeleženci kongresa so bili seznanjeni z vsebino zadnjih Leninovih pisem-beležk konec 1922. leta, zato so v govorih odmevale Leninove misli.

Pod vplivom Leninovih mnenj je bil zlasti nastop Nikolaja Ivanoviča Buharina, ki je prav tako izrazil bojazen za mednacionalne odnose. Buharin je pričel z ugotovitvijo, da obstajajo — leta 1923! — dokaj resni narodnostni spopadi v Ukrajini, Turkestanu in Gruziji. Nacionalno vprašanje je spet na dnevnem redu — je rekel Buharin — ker je sovjetska republika obudila k življenju številne nove narode, ker je ustvarila novo nacionalno izobraženstvo, ki se šele loteva bogastev kulture in prihaja na oblast. Mi, Rusi, »kot bivši velikodrжавni narod«, moramo »pristati na neenak položaj« do drugih narodov s tem, »da popuščamo nacionalnim težnjam«, kajti »le tako si lahko zaslužimo resnično zaupanje pri njej zatiranih narodih«. To načelo velja tudi za gospodarske odnose, za gospodarsko pomoč drugim narodom, četudi bi pri tem »zanemarili ekonomsko upravičenost«, da bi le »položili trajen temelj naše oblasti in združevali narodnosti v federaciji« (Stenografsko poročilo o XII. kongresu KP/b/R, Moskva 1968, str. 612—613; vse nadaljnje navedbe so iz tega vira).

Med vsemi govorniki je Buharin glede nacionalnih zadev najbolj branil partijske funkcionarje iz vrst neruskih narodnosti, ki so naštevali, kakor se je izrazil Hristo (Kristian) Rakovski, »usodne napake« v nacionalni praksi

sovjetskih organov. »Če bi se tu, na kongresu, lotili debate o krajevnem šovinizmu — je dejal Buharin — bi izvajali *nepravilno* politiko« (str. 614). Prava nevarnost je v ruskem šovinizmu, to je v položaju, »ko Rusi, ki sedaj nastopajo kot nosilci ruske državne ideje v sovjetski obliki, prikrajšujejo druge narode« (str. 615). Zato zahteva »likvidacijo ruskega šovinizma«. Bistvo leninizma v nacionalnem vprašanju pri nas je predvsem v tem, da vodimo boj s *poglavitim* šovinizmom, ki obstaja pri nas, to je z velikoruskim šovinizmom« (str. 613).

N. A. Skripnik, boljševik iz Ukrajine, je očital kongresnemu poročevalcu o nacionalnem vprašanju J. V. Stalinu, da je poleg »velikodržavnega, vladajočega nacionalizma« omenil tudi »nacionalizem bivših zatiranih narodov« in spraševal, če ni v tem nevarnosti, loviti se med dvema nacionalizmoma in postati pasiven v boju zoper šovinizem. Skripnik izraža željo, da bi armada prenehala biti orodje za rusifikacijo neruskih narodov (str. 571—573).

H. G. Rakovski — v preteklosti eden vodilnih socialdemokratov v Bolgariji, Romuniji, Franciji — je bil zelo »vznemirjen za usodo partije« zaradi »mlačnosti, s katero zlasti ruski del naše stranke spremlja spore, ki so, žal, dobili vse preveč krajevno oznako« (str. 571). Zategadelj je obračunal z mnenjem, da je v Sovjetski zvezi nacionalno vprašanje že bilo rešeno na VIII. kongresu KP (b) Rusije leta 1919, kakor zatrjujejo avtoritativni tovariši, in da zato baje ni vzrokov za ponovno obravnavanje nacionalnih odnosov. V resnici je drugače: narodi težijo »k svojemu nacionalnemu življenju, k svoji nacionalni kulturi, k svoji nacionalni državi« (str. 576—578). Med glavnimi ovirami za premagovanje narodnostnih trenj navaja prakso državnega aparata, ki ni v skladu s partijskim programom, in zato predlaga utrjevanje nacionalnih republik: »... treba je vzeti 90 odstotkov pravic centralnim komisariatom in jih prenesti na nacionalne republike« (str. 579 in 582).

B. G. Mdivani iz Tbilisija na široko pojasnjuje položaj v Gruziji in pri tem poudarja poglavitne skrbi gruzinskih komunistov:

a) »... pri reševanju narodnostnega vprašanja so gospodarske zadeve prve na vrsti« (str. 498);

b) »... samostojnost teh posameznih [nacionalnih] držav nikakor ni ovira samostojnosti sovjetske oblasti« (str. 502);

c) »Uvajamo centralizem in decentralizem, ki se medsebojno dopolnjujeta, in kolikor bolj se bodo razvijale naše posamezne republike, toliko močnejša bo naša zveza republik« (str. 502).

Karel Radek je menil, da so spori zaradi Gruzije objektivne narave: eden od narodov z bogato kulturo se ukvarja z vprašanjem, kako urediti federacijo, kar zanima vse narode na robu Rusije (str. 115). Opozoril je na sklep X. strankinega kongresa leta 1921, da je v Sovjetski Rusiji ena poglavitnih stvari pri nacionalnem vprašanju, »pozitivno pomagati gospodarskemu razvoju zaostalih narodnosti« (str. 617). Zato je predlagal »povečati delež pomoči za potrebe gospodarskega vzpona zaostalih pokrajin in malih narodov« (str. 617).

Grigorija J. Zinovjeva prav tako vznemirjajo trenja glede Gruzije in glede smotrnosti ali nesmotrnosti kavkaške federacije znotraj Sovjetske zveze. Če bi se taka trenja razširila na vse nacionalne republike in pokrajine, »bi to porodilo velikanske težave za sovjetsko oblast, veliko večje kot

kakršnakoli blokada, veliko večje kot so bili vdori Denikina in Kolčaka«, za »Komunistično internacionalo pa bi bil to tak udarec, da bi se več let ne opomogla« (str. 605). Strinja se s Stalinom, »da pojav velikodržavnega šovinizma sestavlja ne manj kot tri četrtine vsega nacionalnega vprašanja« (str. 606) in zahteva »predvsem izžgati velikoruski šovinizem« (str. 607).

O dejanski neenakosti narodov — to je neenakosti med velikimi in malimi, med civiliziranimi in zaostalimi narodi — so na kongresu poleg že omenjenih govorili Stalin, Said Galijev, Jakovljevi in drugi. Neenakost ugotavljajo tako na gospodarskem kot na kulturnem področju. Hud primer dejanske neenakosti je navedel J. A. Jakovljevi (Epštajn), da se namreč časniki v ruščini tiskajo z naklado skoraj dveh milijonov, medtem ko časniki v neruskih jezikih izhajajo v komaj sedemdeset tisoč izvodih. Buharin je omenil paradoksalen podatek, da sestavljajo večino članov boljševiške stranke v Ukrajini, Rusi in Židje, ne pa Ukrajinci (gre za stanje l. 1922—1923).

Resolucija, ki jo je sprejel kongres glede nalog nacionalne politike, v dokajšnji meri izraža te ideje in s tem ideje Lenina, četudi ne povsem dosledno. Tri poglobitvena načela so v njej:

Prvo — »odločen boj z ostanki velikoruskega šovinizma« (str. 694).

Drugo — »boj za likvidacijo dejanske neenakosti narodov, boj za višjo kulturo in gospodarsko raven zaostalih narodov« s tem, da se v nacionalnih pokrajinah razvija industrija, da se izvajajo agrarni ukrepi v korist kmetov neruskih narodnosti idr. (str. 694).

Tretje — »boj z nacionalističnimi preostanki in zlasti s šovinističnimi oblikami teh preostankov« (str. 695).

Kakor je videti iz strnjenega pregleda razprave na XII. kongresu KP (b) R in iz sprejete resolucije, jih prešinja enaka vznemirjenost za nacionalne odnose in usmerjajo poglobitveno iste misli o vsebini nacionalne politike boljševizma in sovjetov v razmerah socialistične graditve, kakršne je nakazal Lenin v zadnjih pismih. Mnogi govorniki so naštevati nove pojave in nove predloge ter dalje razvijali Leninove zamisli. Ta usklajenost v glavnih vprašanjih, ob določenih razlikah, je izražala moč in sposobnost boljševizma in njegovih vodilnih osebnosti takratne dobe.

Usoda te zaskrbljenosti in sprejetih sklepov o nacionalnem vprašanju je bila seveda odvisna od tega, kakor je dejal N. A. Skripnik na kongresu, »če se bo naša teorija, načelna linija za res izvajala v praksi«.

Zal, je bila v poznejših letih praksa v rokah Stalina, ki se je v marsičem zelo odmaknil od Lenina, da ne rečemo kaj več.